

СЕКЦІЯ 5

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 316.354

Зеленко О.О.*кандидат економічних наук, доцент,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлюються особливості впровадження соціального діалогу в Україні. За результатами огляду наявних публікацій визначено необхідність систематизації наявних проблем розвитку соціального діалогу на регіональному рівні. Запропоновано аналіз причин та наслідків головної проблеми ефективного впровадження соціального діалогу, що є релевантним для всіх без винятку областей України. За даними соціологічних опитувань та статистичних спостережень ідентифіковано, що найгірша ситуація у процесі впровадження соціального діалогу спостерігається на Донбасі: в Луганській та Донецькій областях; найбільш успішними є західні регіони нашої країни.

Ключові слова: соціальний діалог, влада, бізнес, населення, аналіз причин та наслідків.

АННОТАЦИЯ

В статье освещаются особенности внедрения социального диалога в Украине. По результатам обзора имеющихся публикаций определена необходимость систематизации существующих проблем развития социального диалога на региональном уровне. Предложен анализ причин и последствий главной проблемы эффективного внедрения социального диалога, который релевантен для всех без исключения областей Украины. По данным социологических опросов и статистических наблюдений идентифицировано, что наихудшая ситуация в процессе внедрения социального диалога наблюдается на Донбассе: в Луганской и Донецкой областях; наиболее успешными являются западные регионы нашей страны.

Ключевые слова: социальный диалог, власть, бизнес, население, анализ причин и последствий.

ANNOTATION

The article highlights the peculiarities of social dialogue implementation in Ukraine. According to the review results of existing publications, it was identified the necessity for systematization of existing problems connected with social dialogue development at the regional level. It was proposed the causes and effect analysis of the main problem for effective implementation of the social dialogue, which is relevant for all of the regions of Ukraine without exception. According to sociological surveys and statistical observations, it was identified that the worst situation in the process of social dialogue implementing is observed in the Donbas: in Luhansk and Donetsk oblasts; the most successful are the western regions of our country.

Key words: social dialogue, authorities, business, population, causes and effect analysis.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство переживає період кризи: соціальної, економічної, політичної. З позиції теорії кризових явищ криза – це точка зламу. Сама по собі вона не має позитивного чи негативного складника, але дії влади, бізнесу та самого населення у момент подолання цієї «точки зламу»

визначатимуть подальший розвиток соціально-економічної системи держави та її регіонів.

Всі факти, на жаль, свідчать про те, що через розбалансованість дій кожної із зазначених груп, відсутність спільного бачення подальшого розвитку сучасна криза вже «зафарбована темними кольорами» негативних тенденцій. Таким чином, постає об'єктивне питання виявлення наявних проблем та особливостей налагодження ефективного соціального діалогу, впровадження якого в Україні відбувається не перший рік, але істотних результатів так і не відчувається ані на національному ані на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теорії та практики впровадження соціального діалогу присвячено багато публікацій науковців та фахівців, які висвітлюють це явище як на національному, так і на регіональному рівні. Серед них на певну увагу заслуговують роботи О. Мазурик та Т. Єреськової [1], О. Бобровської та Н. Липовської [2], З. Смутчак [3], В. Пекаря та Є. Пестерника [4], М. Рішняка [5] та ін.

Зокрема, О. Мазурик і Т. Єреськова [1, с. 70] у власній публікації розглядають проблему налагодження соціального діалогу в широкому спектрі, торкаючись взагалі питання соціальної активності населення. Автори акцентують увагу на необхідності впровадження соціального діалогу як форми соціальної активності, що регулює відносини між різними соціальними групами.

З іншого боку, проблему впровадження соціального діалогу розглядали О. Бобровська та Н. Липоська [2, с. 53], які висвітлюють передумови його започаткування та наголошують на необхідності використання цього інструменту під час виникнення конфліктів у суспільному житті.

Ближче до практичних питань упровадження соціального діалогу підійшов З. Смутчак [3, с. 246], який на прикладі Кіровоградської області досліджував різні аспекти соціальної відповідальності роботодавців та соціального діалогу між роботодавцями та їх найманими працівниками.

Власну якісну експертну оцінку процесу впровадження соціального діалогу представив М. Рішняк [5], який очолює обласне відділення національної служби посередництва і примирення також у Кіровоградській області. Розглядаючи цей процес під кутом практичної його реалізації безпосередньо на підприємствах області, автор наголошує на необхідності гармонізації трудового законодавства з Конституцією України. Зокрема М. Рішняк пропонує переглянути закони України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», «Про соціальний діалог в Україні», «Про колективні договори і угоди».

В. Пекар та Є. Пестерніков [4] у межах власного дослідження запропонували різні сценарії розвитку людського капіталу в Україні залежно від рівня розвитку громадських свобод та від рівня розвитку підприємництва. У межах кожного сценарію фахівці представили особливості комунікації та визначили перспективу (або відсутність такої) впровадження соціального діалогу і можливі форми його прояву.

Огляд представлених та інших публікацій свідчить, що більшість авторів торкаються проблеми впровадження соціального діалогу фрагментарно, розглядаючи її більше у теоретичній, ніж у практичній площині. Як наслідок – відсутня чітка картина поточного стану реалізації цієї концепції в різних областях України.

Постановка завдання. Мета статті – провести аналіз поточної ситуації на національному і регіональному рівнях та визначити особливості впровадження соціального діалогу в регіонах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. За прогнозними дослідженням, представленими Києво-Могилянською бізнес-школою [4], які здійснювалися ще у 2012 році, Україна мала чотири альтернативних шляхи розвитку власного людського капіталу, що отримали умовні назви: «мафія», «кріпаки на заробітках», «тоталітарна корпорація» та «пастораль». Саме останній розглядався авторами дослідження як найбільш привабливий варіант гармонійного розвитку українського суспільства. З моменту здійснення прогнозу пройшло вже шість років, і можна зі впевненістю робити висновки щодо сценарію, який реалізується нашою державою сьогодні.

Реалії розвитку української економіки як на національному, так і на регіональних рівнях засвідчують, що сьогодні маємо певний симбіоз сценаріїв «мафія» та «кріпаки на заробітках», причому поки що перший превалує над другим. Це виражається у таких характеристиках:

- великий бізнес відіграє значну роль у політичних процесах держави;
- відсутність чітко сформованої національної ідентичності;
- розвиток процесів регіоналізму;
- корумпованість органів влади та суспільства загалом;
- ієрархічність суспільства;
- низький рівень соціальної активності населення;
- формальне стимулювання але реальна обмеженість напрямів розвитку малого та середнього бізнесу;

Рис. 1. Аналіз причин та наслідків головної проблеми впровадження соціального діалогу на регіональному рівні

Джерело: сформовано автором

– обмеженість функцій системи освіти, яка не сприяє всебічному розвитку творчих здібностей молодого покоління;

– відсутність чітко визначених механізмів участі громадськості у процесах прийняття рішень щодо їх власного розвитку.

Головна проблема, яка була виявлена шість років тому і залишається незмінною зараз, – це нерозуміння бізнесом та владою конкретного регіону важливості розвитку власного людського капіталу. Саме ця проблема поки що залишається каменем спотикання на шляху до розвитку соціального діалогу в Україні (рис. 1).

На рис. 1 представлено аналіз причин та наслідків головної проблеми ефективного впровадження та розвитку соціального діалогу на регіональному рівні. Проаналізуємо більш детально кожний складник сформованої схеми.

За даними світового рейтингу, що був складений компанією «Transparency International», Україна у 2016 році за індексом сприйняття корупції отримала 29 балів зі 100 можливих [6]. Це результат безумовно кращий порівняно з 2015 р., коли наша країна отримала 27 балів, але така повільна позитивна динаміка не сприяє глобальному вирішенню проблеми корупційності нашого суспільства, а отже, не може бути і мови про реальний соціальний діалог. Для порівняння, у сусідній Польщі цей показник становить 62 бали (рис. 2).

Ще одна причина, що генерує головну проблему успішного впровадження соціального діалогу на регіональному рівні, – низький рівень соціальної активності самого населення на регіональному та місцевому рівні. За даними обстеження, що проводилося Інститутом соціології НАН України, станом на 2015 рік тільки 18% населення України є членами неурядових громадських організацій. Докладніше ситуація у регіонах країни представлена нижче у табл. 1.

Цифри, наведені у табл. 1, просто вражають: тоді як у більшості цивілізованих країн

неурядові організації визнані ефективними суб'єктами суспільного життя території, через які населення може лобювати власні інтереси, громадяни нашої країни не бажають займати активну позицію та вступати у діалог із владою та представниками великого бізнесу. Найгірша ситуація – у Луганській та Донецькій областях, де показник залученості населення до членства у громадських організаціях у 2,5 раза нижчий за його середнє значення по Україні. Це підтверджують і дані офіційної статистики щодо кількості офіційно зареєстрованих громадських об'єднань у 2016 р. (рис. 3).

Таблиця 1

Населення, що є членами громадських організацій

Регіон	% респондентів
Україна	17,9
Західні області	23,1
Центральні області	20,5
Південні області	18,1
Східні області	13,1
Донбас	7,2

Джерело: розраховано на підставі [7]

Інша причина виникнення головної проблеми у сфері впровадження соціального діалогу – це відсутність механізмів взаємодії між владою, бізнесом, науковими установами та закладами освіти. Якщо розглядати це питання через призму економічного розвитку території, то ініціаторами розроблення такого механізму мають бути представники великого бізнесу та регіональні органи влади. Відсутність такого механізму викликає необґрунтованість прийнятих рішень щодо напрямів економічного розвитку як окремих суб'єктів господарювання, так і території загалом.

Дуже часто замість розроблення реального механізму взаємодії використовуються фор-

Рис. 2. Індекс сприйняття корупції в різних країнах світу

Джерело: [6]

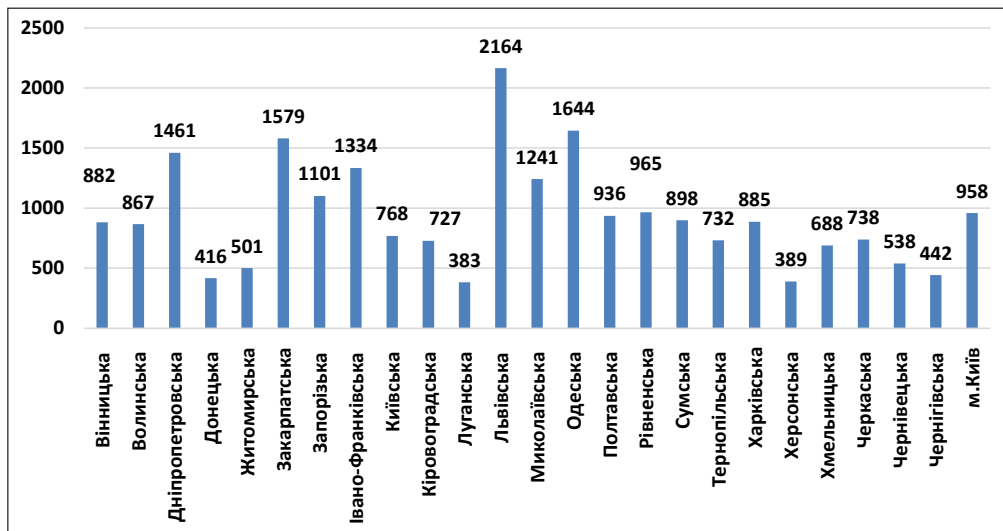

Рис. 3. Кількість офіційно зареєстрованих громадських об'єднань по областях України

Джерело: побудовано автором на підставі [8, с. 9]

мальні «умовні» форми соціального діалогу, які насправді не мають із цим процесом нічого спільного. Зокрема, до таких належить «мовчазна згода», яка передбачає сформоване під впливом влади чи власників великого бізнесу добровільне погодження соціуму з наявними соціальними умовами життя, з рівнем його якості без реальної можливості отримати щось навзаєм [1, с. 73]. Так само формальним різновидом механізму реалізації соціального діалогу може стати «формальна включеність», яка замість реальної залученості передбачає надання можливості представникам різних соціальних груп висловити власний погляд, що у майбутньому сприймається органами влади чи представниками бізнесу не як пропозиція до обговорення, а як соціальний фон [1, с. 74] чи того гірше – як комунікаційний шум.

Остання визначена за результатами проведеного аналізу причина – це відсутність сталої системи інформування населення щодо визначених напрямів розвитку території, у тому числі у економічній сфері. Це породжує нерозуміння перспектив, їх дезорієнтацію на ринку праці. Так, голова Федерації професійних спілок України наголошує на тому, що «80% спеціалістів, яких готує вітчизняна система вищої і професійно-технічної освіти, дуже далекі від реального стану на ринку праці. Тому майже половина випускників вищих навчальних закладів країни потрапляють до категорії незабезпечених і, як результат, поповнюють лави безробітних» [9].

Наслідками нерозуміння важливості формування якісного людського капіталу як головної причини неефективної реалізації концепції соціального діалогу на регіональному рівні, окрім вже зазначеного дисбалансу на ринку праці, стає зростання соціальної напруженості та підвищення рівня загроз соціальній безпеці території. Та-

кож до наслідків визначеної головної проблеми належить трудова еміграція населення, яке не змогло працевлаштуватися у власному регіоні.

Висновки. Огляд поточної ситуації щодо умов впровадження соціального діалогу дав змогу здійснити аналіз причин і наслідків головної проблеми його формування та розвитку, який є релевантним для всіх регіонів України без винятку. Для усунення головної проблеми необхідно працювати з причинами її виникнення, а не з наслідками, усунення яких не посуне саму головну проблему.

Судячи з результатів соціологічних опитувань та даних статистики, найгірша ситуація щодо впровадження концепції соціального діалогу спостерігається на підконтрольних Україні територіях Луганської та Донецької областей, де і без того рівень соціальної напруженості перебуває на межі, тому органам регіональної влади та великому бізнесу вкрай необхідно якнайшвидше сісти за стіл переговорів із представниками малого бізнесу, профспілок, інших громадських об'єднань для визначення власного спільного майбутнього з метою забезпечення сталого економічного і соціального розвитку цих регіонів України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мазурик О.В. Соціальна активність сучасного українського соціуму: форми, ресурси, наслідки / О.В. Мазурик, Т.В. Єреськова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2016 № 3 (30). С. 70-77.
2. Бобровська О.Ю. Соціально-технологічне та організаційне підґрунтя ефективності соціального діалогу / О.Ю. Бобровська, Н.А. Липовська // Аспекти публічного управління. 2014. № 1-2 (3-4). С. 53-60.
3. Смутчак З.В. Дослідження соціальної відповідальності на ринку праці: регіональний аспект / З.В. Смутчак // Економіка і організація управління. 2014. № 1 (17), 2 (18). С. 246-254.

4. Пекар В. Людський капітал України 2025. Підсумки форуму / В. Пекар, Є. Пестерніков // Open. 2012. 26 листопада. URL: <http://open.kmbs.ua/ua/articles/op-manage/18307/lyudskij-kapital-ukrajini-2025-pidsumki-forsajtu> (звернення 15 грудня 2017).
5. Рішняк М.О. Соціальний діалог між сторонами соціально-трудова відносин при запобіганню виникненню колективних трудових спорів (конфліктів) / М.О. Рішняк // Соціальний діалог між сторонами соціально-трудова відносин при запобіганню виникненню колективних трудових спорів: матеріали науково-практичної конференції, 7 жовтня 2015 р., м. Харків. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2015-4/doc/1/13.pdf> (звернення 10 листопада 2017 р.).
6. Індекс сприйняття корупції CPI – 2016. Безкарність та недієве правосуддя тримають Україну на корупційному дні / Офіційний веб-сайт компанії «Transparency International Ukraine». URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016/> (звернення 15 грудня 2017).
7. Головаха Є. Українське суспільство: вектори трансформації [Електронний ресурс] / Є. Головаха // Збруч. 2016 / 1 грудня. URL: <https://zbruc.eu/node/59471> (звернення 5 червня 2017).
8. Діяльність громадських організацій: статистичний бюлетень. К.: Державна служба статистики України, 2017. 85 с.
9. Український ринок праці: реалії та перспективи // Профспілкові вісті. 2018. 6 лютого (936). С. 8-9. URL: <http://www.psv.org.ua/arts/Tema/view-3967.html> (звернення 14 лютого 2018).
2. Bobrovska, O. Iu., Lypovska, N. A. (2014) "Socio-technological and organizational basis for the effectiveness of social dialogue". *Aspects of Public Administration*, no. 1-2 (3-4), pp. 53-60.
3. Smutchak, Z. V. (2014) "Investigation of social responsibility in the labor market: regional aspect". *Economics and Organization of Management*. no. 1 (17), 2 (18), pp. 246-254.
4. Pekar, V., Pesternikov, E. (2012) "Human Capital of Ukraine 2025. Results of Foresight". *Open* [online]. November 26th, available at: <http://open.kmbs.ua/ua/articles/op-manage/18307/lyudskij-kapital-ukrajini-2025-pidsumki-forsajtu> (Accessed 15 December 2017).
5. Rishnyak, M. O. (2015) "Social dialogue between the parties of social and labor relations in preventing the emergence of collective labor disputes (conflicts)" *Social dialogue between the parties of social and labor relations in preventing the emergence of collective labor disputes: materials of the scientific-practical conference, October 7th, Kharkiv*, available at: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2015-4/doc/1/13.pdf> (Accessed 10 November 2017).
6. Official company website "Transparency International Ukraine" (2017). "Corruption Perceptions Index SRI – 2016. Impunity and ineffective justice hold Ukraine on a corrupt bottom", available at: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016/> (Accessed 15 December 2017).
7. Golovakha, E. (2016) "Ukrainian society: vectors of transformation" *Zbruch* [online]. December 1, available at: <https://zbruc.eu/node/59471> (Accessed 5 June 2017).
8. Statistical bulletin "Activities of non-governmental organizations" (2017). Kyiv. State Statistics Service of Ukraine, 85 p.
9. Official website of newspaper "Trade union news" (2018). "Ukrainian labor market: realities and prospects", February 6 (936), pp. 8-9, available at: <http://www.psv.org.ua/arts/Tema/view-3967.html> (Accessed 14 February 2018).

REFERENCES:

1. Mazuryk, O. V., Yereskova T. V. (2016) "Social activity of modern Ukrainian society: forms, resources, consequences". *The Bulletin of the National University «Yaroslav Mudryi Legal Academy of Ukraine»*, no 3 (30), pp. 70-77.

Zelenko O.O.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

FEATURES OF SOCIAL DIALOGUE IMPLEMENTATION IN THE REGIONS OF UKRAINE

Modern Ukrainian society is experiencing a period of crisis: social, economic, political. According to the standpoint of the crisis phenomena theory, the crisis is a breakpoint. It does not have a positive or negative component by itself but the actions of the authorities, businesses, and the population at the time of overcoming this "breakpoint" will determine the further development of the socio-economic system of the state and its regions.

All facts, unfortunately, indicate that due to the unbalanced actions of each of these groups, the lack of a common vision for further development, the current crisis is already "dark-coloured" by negative trends. Thus, there is an objective question of identifying the existing problems and features of establishing an effective social dialogue, which implementation continues in Ukraine for a long time but there are no significant results can be felt either at the national level or at the regional level.

The article highlights peculiarities of social dialogue implementation in Ukraine. According to the review results of existing publications, it was identified the necessity for the systematization of existing problems connected with social dialogue development at the regional level. There are proposed the causes and effect analysis of the main problem for effective implementation of the social dialogue, which is relevant for all of the regions of Ukraine without exception. According to sociological surveys and statistical observations, it is identified that the worst situation in the process of social dialogue implementing is observed in the Donbas: in Luhansk and Donetsk oblasts; the most successful are the western regions of our country.